

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV XO`JALIK
VAZIRLIGI**

SAMARQAND QISHLOQ XO`JALIK INSTITUTI

Genetika seleksiya va urug`chilik kafedrası

**Dala ekinlari seleksiyasi va urug`chiligi
fanidan**

Bosqich ishini bajarish bo`yicha uslubiy ko`rsatma

(talabanning ismi va sharifi)

Agronomiya fakulteti-----
(yo`nalish kodi)

Yo`nalishi-----

Bosqich ----- *guruh*-----

Ishni bajarishda -----*viloyati*

-----*tumani*-----

-----*xo`jaligi*
ma'lumotlaridan foydalannildi.

Samarqand 2012 yil

Dala ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi fanidan bosqich ishi topshiriqlari. 5260400-Qishloq xo'jalik ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi yo`nalishlari talabalari tomonidan bajariladi.

Tuzuvchilar: Genetika seleksiya va urugchilik kafedrasining professori I.T.Ergashev., assistent X.Bekmuradova

Takrizchi: O'simlikshunoslik kafedrasining professori, kishlok xujali fanlar doktori, N.X.Xalilov

Qo'llanma "Genetika, seleksiya va urug'chilik kafedrasining" 2012 yil «_____» 1- sonli yig'ilishida, «Agronomiya» fakulteti Usl. kengashining 2012 yil «__»_____№__-son majlisida, Samarqand qishloq xo'jalik institutining uslubiy kengashining 2012 yil «__»_____№__-son majlisida muhokama etildi va ma'qullandi.

Kirish

Dala ekinlari seleksiyasi va urug'chilig fani dala ekinlarining yangi nav va duragaylarini yaratish, ishlab chiqarishga joriy qilingan va ilgariidan parvarish qilinayotgan navlarning urug'larini navdorlik va hosildorlik belgilarini saqlagan holda ekin maydonlariga yetarli miqdorda yetkazib berishni o'rganadi.

Talabalar ushbu fan bo'yicha bosqich ishini bajarish bilan bir qatorda fan bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarini real sharoitga qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hosil qiladilar. "Dala ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi" fanining maqsad, vazifalari, qishloq xo'jalik ekinlari navlari seleksiyasining asosiy yo'nalishlari, no'xat, soya, mosh, kungaboqar, moyli zig'ir, beda kabi qator ekinlarning morfo – biologik xususiyatlari, xalq xo'jaligidagi ahamiyati, seleksiyasi uchun boshlagich material yaratish usullari, yovvoyi va madaniy turlari, seleksiyasida o'tkaziladigan ishlar, seleksion materialni baxolash usullari bilan bir qatorda, fenologik kuzatishlar o'tkazish tartibi, seleksiya jarayonida pitomniklar xillari, shatishtirish u-n juft tanlash va prinsiplari, duragaylash tartibini, tabiiy va sun'iy tanlash xillari, dala ekinlarining navdorlik belgilarini, urug'chilik xo'jaliklarida navdor uruqqa bo'lgan talab va urug'lik maydonni hisoblash, uruglardan o'rtacha namuna olish tartibi, urug'larning ekish sifatleri, urugning kukarish kuchi va unib chiqish kobiliyatini aniqlashni, dala ekinlarida aprobasiya o'tkazish tartibini o'rganadilar va unuvchanligi, unib chiqish energiyasi, hayotchanligi, o'sish kuchi, kattaligi (1000 ta urug' massasi), namligi va tozaligi, kategoriya, klass va reproduksiya tushunchalariga ega bo'ladilar. Davlat reyestriga kiritilgan navlar ta'rifi bilan tanishadilar.

Ushbu bosqich ishini bajarish mobaynida ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda olgan nazariy va amaliy bilimlarini mustaxkamlaydilar.

“Dala ekinlari seleksiyasi va urug’chiligi” fanidan bosqich ishiga oid savollar

1. “Seleksiya yutuqlari tug’risida”gi qonun.
2. “Dala ekinlari seleksiyasi va urug’chiligi” fanining maqsad, vazifalari.
3. Respublikamizda seleksiya ishlarining asosiy yunalishlari.
4. Seleksiya fanining rivojlanish tarixiy bosqichlari.
5. Kishlok xujalik ishlab chikarishda nav – mexnat unumdorligini oshiruvchi omil.
6. Xalk seleksiyasining maxsuli bulgan maxalliy navlar va ularning ta’rifi.
7. Respublikamizda ayrim ekinlar seleksiyasining yutuklari.
8. No’xatning xalq xo’jaligidagi ahamiyati
9. No’xat ekini seleksiyasi uchun boshlagich material.
10. No’xatning yovvoyi turlari.
11. Mahalliy va seleksion navlarning ekologik guruhlar.
12. No’xat seleksiyasining asosiy vazifalari.
13. No’xatda kasalliklarga chidamliligiga qarab seleksiya ishini o’tkazish.
14. No’xat hosilining sifatiga qaratilgan seleksiya ishlari.
15. No’xat seleksiyasining usullari.
16. No’xat seleksiyasi yutuqlari.
17. O’zbekistonda no’xat seleksiyasida o’tkaziladigan ishlar.
18. No’xatning morfo - biologik belgi va xususiyatlari.
19. No’xatning rayonlashtirilgan navlari.
20. Soya ekinining xalq xo’jaligidagi ahamiyati.
21. Soyaning kenja turkumlari.
22. Soya turkumining kenja turlari.
23. Soyaning kelib chiqish markazlari va tarqalishi.
24. Soya morfo - biologik belgi va xususiyatlari..
25. Vegetasiya davrining davomiyligiga qarab soya navlarining klassifikatsiyasi.
26. Soya seleksiyasining asosiy vazifalari va yo’nalishlari.
27. Soya seleksiyasida boshlang’ich material.
28. Soya seleksiyasining usullari.
29. Soya seleksiyasida tanlash usullari.
30. Soya seleksiyasining jarayoni.
31. Soya seleksiyasining yutuqlari.

32. O'zbekistonda soya seleksiyasi ishlari, Davlat reyestriga kiritilgan navlar.
33. Kungaboqar xalq xo'jaligidagi ahamiyati.
34. Kungaboqarning bir yillik diploid turining ($H.annus\ 2n = 34$) tarkibidagi tur xillari.
35. Moyli kungaboqarning tarqalib ekiladigan navlari tur xillari.
36. Kungaboqarning morfo - biologik belgi va xususiyatlari, pansirlik.
37. Kungaboqar seleksiyasining asosiy vazifalari va yo'nalishlari.
38. Kungaboqar seleksiyasi uchun boshlang'ich material.
39. Kungaboqar seleksiyasi usullari.
40. Akademik V.S.Pustovoytning kungaboqar seleksiyasidagi roli.
41. Kungaboqar seleksiyasi yutuqlari va O'zbekistonda ekiladigan navlar.
42. Moyli zig'irning xalq xo'jaligidagi ahamiyati.
43. O'zbekistonda moyli zig'ir ekiladigan maydonlar.
44. Moyli zig'ir seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.
45. Moyli zig'irning navlari va O'zbekistonda yaratilgan ekiladigan navlari.
46. Moyli zig'irda fenologik kuzatuvlar.
47. Zig'irning morfo - biologik belgi va xususiyatlari.
48. Bedaning sistematikasi.
49. Bedaning madaniy turlari.
50. Bedaning morfo - biologik belgi va xususiyatlari.
51. Beda seleksiyasining vazifalari va yo'nalishlari.
52. Beda seleksiyasida boshlang'ich material.
53. Beda seleksiyasida qo'llaniladigan tanlashlar.
54. Beda seleksiyasida qo'llaniladigan duragaylash usullari.
55. Sintetik va murakkab duragay nav populyasiyalarini hosil qilish.
56. Beda seleksiyasida uzoq shakllarni duragaylash.
57. Beda seleksiyasida mutagenез va poliploidiyadan foydalanish.
58. Seleksion materialni baholash usullari.
59. Beda seleksiyasidagi yutuklar. O'zbekistonda rayonlashtirilgan va Davlat reyestriga kiritilgan beda navlari.
60. Fenologik kuzatishlar o'tkazish tartibi.

61. O'suv davri davomiyligini aniqlash.
62. Vegetasiya davri davomiyligini aniqlash.
63. Seleksiya jarayonida pitomniklar xillari.
64. Boshlang'ich material pitomnigining vazifasi.
65. Seleksion va nazorat pitomnigining vazifasi.
66. Chatishtirish u-n juft tanlash va prinsiplari.
67. Duragaylash tartibini.
68. Tabiiy tanlash xillari.
69. Sun'iy tanlash xillari.
70. Yakka tanlashning afzallik va kamchiliklari.
71. Kungabokarning nav belgilari.
72. Zigirning nav belgilari.
73. Urug'chilik xo'jaliklarida navdor uruqqa bo'lgan talab va urug'lik maydonni hisoblash.
74. Urug'lardan o'rtacha namuna olish tartibi.
75. Urug'larning ekish sifatlari.
76. Urugning kukarish kuchi va unib chiqish kobiliyatini aniqlash.
77. Ekinlarda aprobasiya o'tkazish tartibi.
78. Urug'larning nav sifati.
79. Urug'larning ekishga va saqlashga yaroqliligi: unuvchanligi, unib chiqish energiyasi, hayotchanligi, o'sish kuchi, kattaligi (1000 ta urug' massasi), namligi va tozaligi.
80. Kategoriya, klass va reproduksiya tushunchalari.

1 jadval

**Xo'jalik iqlim sharoiti xaqida ma'lumot (xo'jalikka yaqin
xududdagi agrometstansiya 20___ yil ma'lumoti)**

Oylar	Havoning xarorati	Yog'ingarchiliklar miqdori
Yanvar		
Fevral		
Mart		
Aprel		
May		
Iyun		
Iyul		
Avgust		
Sentyabr		
Oktyabr		
Noyabr		
Dekabr		
O'rtacha		

2 jadval

Xo'jalik ekin maydonlarining agrokimyoviy tavsifi

№	Qatlamlar , sm	Gumu s, %	Yalpi shakllari, %			Xarakatchan shakllari, mg/kg		
			azot	fosfor	kaliy	NO ₃	P ₂ O ₅	K ₂ O
1	0-20							
2	20-40							
3	40-60							
4	O'rtacha							

Dala ekinlarida fazalararo davr davomiyligini aniqlash**No'xat navlarida fazalararo davr davomiyligi**

№	Navlar nomi	Fazalarni ro'y berish muddati, kun							O'suv davri davomiyligi, kun
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									

Kungaboqar navlarida fazalararo davr davomiyligi

№	Navlar nomi	Fazalarni ro'y berish muddati, kun							O'suv davri davomiyligi, kun
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									

**Bedada va se bargada navdor uruqqa va urug'lik maydoniga
bo'lgan talabini aniqlash ko'rsatkichlari**

№	Ko'rsatkichlar	Ekin turi va navi		
1	Umumiy ekin maydoni, ga			
2	Shundan urug'lik uchastkasining salmog'i, %			
3	Reja bo'yicha hosildorlik, ga/s			
4	Ekish me'yori, ga / s			
5	Umumiy hosildan kondision urug' chiqimi, %			
6	Nav yangilash muddati, yil			
7	Sug'urta fondining miqdori, %			

Urug'chilik xo'jaliklarida yem xashak ekinlarining navdor urug' miqdori va urug'lik maydoniga bo'lgan talabini hisoblash

Nav	Nav yangilash muddati (yil)	Urug'chilik xo'jaliklarining maydoni			Ekish me'yori, ga/s	Urukka bo'lgan talab, s		Hosildorlik s/ga		2chi reproduksiya bilan band maydon, ga	1 -reproduksiyaga talab va sugurta fondi uchun zarur urug'	1 - reproduksiya bilan band maydon, ga	Elita urukka bo'lgan talab, s
		Jami, ga	Shundan urug'lik uchastkasi			Jami urug'lik uchastkasi va sugurta fondi uchun %	Har yili yangilash uchun	Jami	Kondision				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

6 jadval

Navdor uruqqa bo'lgan talab va urug'lik maydonini hisoblash

Ekin turi va navi	Umumiy maydoni					Urug'lik maydoni							
	Jami, ga	Ekish me'yori, ga/s	uruqqa bo'lgan talab			hosildorlik ga/s		Urug'lik maydoni, ga	uruqqa bo'lgan talab				
			Jami maydoni, ga/s	Sug'urta fondi uchun, ga	Jami, ga	Jami, s	Kondision, s		Jami, s	Sug'urta fondi uchun, s	Jami, s		

7 jadval

Dala ekinlari urug'ining unishi va ko'karish harorati

guruh	Ekinlar	Past haroratda, °S	
		Urug'ning una boshlashi	Urug'ning ko'karishi
1.	Javdar, bug'doy, arpa, sulis,		
2.	Zig'ir, grechixa, lyupin, lavlagi, maxsar		
3.	Kungaboqar, perilla, kartoshka		
4.	Makkajo'xori, tariq, sudan o'ti, soya		
5.	Loviya, oq jo'xori		
6.	G'o'za, sholi, yeryong'oq, kunjut		

REYTING DAFTARCHASINING OXIRGI RAQAMI

Reyting daftarchasining oxirgisidan oldingi raqami		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	1	1,5,20, 33,60, 46	6,21,43, 48,61, 30	3,7,22, 34,45, 68	2,8,23, 49, 50,62	4,9,24, 35,44, 63	3,10,25, 36,50, 64	2,11,26, 32,45, 65	1,12,27, 37,44, 66	13,28, 38, 45,51,67	4,14,29, 46, 53,68
	2	15,30, 34, 46,52, 69	4,16,31, 39,44, 70	17,32, 38, 47,51,71	1,18,20, 37,53, 72	3,19,21, 40,46, 73	6,22,40, 43,54, 74	2,7,23, 35,47, 75	8,24,41, 45,52, 76	2,9,25, 44,55, 77	10,26, 40, 45,50,78
	3	11,27, 38, 42,48, 79	3,12,28, 43,56, 80	13,29, 33, 42,51,60	14,30, 37, 45,57,63	15,31, 34, 48,53,65	4,16,32, 45,55, 61	17,20, 34, 44,54,64	3,18,21, 46,58, 68	19,22, 35, 47,52,66	6,23,36, 45,59, 70
	4	7,24,38, 47,51, 77	8,25,36, 44,55, 75	9,26,33, 48,59, 60	1,10,27, 41,47, 62	11,28, 37, 45,49, 64	3,12,29, 43,49, 80	2,13,30, 35,45, 79	14,31, 38, 47,56,66	4,15,32, 44,71, 77	1,16,20, 37,50, 65
	5	17,21, 33, 42,48, 60	3,18,22, 43,49, 61	2,19,23, 39,51, 62	6,24,33, 45,50, 63	4,7,25, 46,52, 64	8,26,40, 47,53, 65	9,27,33, 46,54, 66	10,28, 34, 41,55,67	4,11,29, 42,56, 68	12,30, 35, 43,57, 69

	6	1,13,31, 36,59, 70	14,32, 37, 47,60, 71	15,20, 33, 42,61,72	16,21, 31, 43,56,73	17,22, 34, 44,58, 74	2,18,23, 45,57, 75	19,24, 35, 46,59,76	1,6,25, 36,48, 60	7,26,36, 42,49, 61	8,27,37, 43,50, 62
	7	9,28,36, 44,58, 70	2,10,29, 37,59, 71	11,30, 37, 41,48,72	12,31, 40, 47,50,73	4,13,32, 45,51,74	3,14,20, 33,49, 75	15,21, 38, 42,50,76	16,22,33, 43,51, 77	17,23,39, 44,52, 78	4,18,24, 45,53, 79
	8	3,19,25, 46,54, 80	6,26,40, 47,55, 60	1,7,27, 48,56, 61	8,28,41, 49,57, 62	9,29,33, 47,58, 63	10,20,34, 42,59, 64	2,11,31, 35,43, 65	2,12,32, 36,55, 66	13,20,41, 42,52, 67	14,21,33, 43,53, 68
	9	4,15,22, 44,54, 69	3,16,23, 45,55, 70	17,24,33, 46,56, 71	18,25,34, 47,57, 72	2,19,26, 42,58, 73	4,5,27, 33,59, 74	6,28,33, 44,48, 75	7,29,34, 45,49, 76	8,30,35, 46,50, 77	9,31,36, 47,51, 78

Foydalanadigan adabiyotlar

1. Abdukarimov D.T. Qishloq xo'jalik ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi. Toshkent. 2002.
2. Abdukarimov D.T., Safarov T.S., Ostonaqulov T.E. Dala ekinlari seleksiyasi, urug'chiligi va genetika asoslari, Toshkent. "Mehnat". 1989.
3. Abdukarimov D.T., Gorelov Ye.P., Halilov N.X. Dehqonchilik asoslari va yem – hashak yetishtirish . Toshkent. "Mehnat". 1987
4. Abdukarimov D.T. Dala ekinlar xususiy seleksiyasi. Toshkent . 2007.

